

Filosofie pragmatismu a neopragmatismu

- **etymologie** - P-smus odvozen od řec. slova znamenajícího "čin", "činnost"
- Peirceovo vysvětlení - ani ne řec. ale prý původ v "pragmatické víře" Immanuela **Kanta**

Je-li člověk nucen jednat i za nejasné situace, kdy mu nejsou známy všechny okolnosti daného případu, musí vystačit s určitou domněnkou, s určitým předpokladem a věřit, že jednání na něm založené povede k cíli. Víru, která je nezbytná k činnosti, kterou však nelze opřít o vědění, nazývá pak Kant "pragmatickou".

- předchůdcem Charles Sanders **Peirce**
- PRAG. velmi rozrůzněný proud jednotliv. myslitelů, spíše směry - růz. pragmatismy (Lovejoy - stať "Třináct pragmatismů")
- různé významy :

1. původní PR. - teorie významů propozic, významu
 - Ch.S.P. : v čem je význam něj. ideje ? → význam = množina určitých důsledků, zkušeností, na něž tyto propozice ukazují
 - tato myšlenka se promítá do podmínek pravdivosti
2. Teorie pravdy - jakým způsobem propozice verifikovány (eg výrok je pravdivý, je-li predikace realizována)
 - to vylučuje špatnou interpretaci (~~pravda je to, co je užitečné~~)
 - PRAG. = návrh na určité kritérium, kdy o výroku lze říci, že je pravdivý
3. Antimetafyzika, kritika spekulace - určitá nedůvěra v poznání, jež není podloženo praktickým životem
 - FIL se má vyhnout nebo být opatrná v úči METAFYZICE (spekulování)
4. Respekt k vědec. poznání, vědě
 - jednoznačný (až radikální) empirismus - empirie východiskem kaž. poznání a jeho doménou
5. Pluralismus - poznání nikdy nemůže být definitivní, proto pluralita poznání ke skutečnosti (viz Čapek - Hordubal, Povětroň, Obyčejný život)
 - mnohohledisková skutečnost, lids. život je mnohovrstevnatý (lidé se střetávají jen s určitou vrstvou čl. osobnosti - ne s celým člověkem) - pravda je interakce mezi objektem – poznávajícím
 - nikdo nemá nárok na absolutní pravdu → PRAG. přesvědčení, že jejich FIL má být základem demokracie a výchovy dětí a dospívajících (pluralita) → PRAG. respektuje aktivní charakter lids. života

Ch. Sanders Peirce (1839 - 1914)

- very mnohostranný : přírodovědec (chemik, astronom, geodet), filosof, logik, matematik, tvůrce sémiotiky (učení o znacích)
- konzervativní v politice, nábožensky ovlivněný (neustálá myšlenka jak upevnit **nábo**)
- přesvědčený odpůrce materialismu ("V celém svém životě jsem nevyslovil ani jediný materialistický výrok.")
- filosoficky inspirován **Kantem** a pak středověkou *scholastikou*, hl. **Duns-Scotem**, vliv i **Berkeley**
- mnohými uznáván za nejvýznamnějšího US filosofa vůbec
- jeho názory ovšem neomezeny jen na PRAGM., má i spekulativní metafyziku (!), jednak filosoficko-**vědné** myšlenky
- PRAGM. nastínil P. začátkem 70.let 19.stol., v Cambridge (Mass., USA), úzký kroužek, členem i WJ
- podal výklad ve 2 článcích (*Utvrzení víry*, *Jak učinit naše ideje jasnými*, pak ještě 1904 *Co je to pragmatismus*)
- ve všech čl. je jeho teorie pochybování a víry, i teorie významu (ta je jádrem P's PRAGM)

Utvrzení víry

- analýza funkce a účelu myšlení
- rozlišuje dva zákl. stavy vědomí - stav **pochybování** - stav nerozhodnosti, neurčitosti, kolísání mezi alternatives
 - emocionálně : stav neklidu, úzkosti, který vyvolává podráždění
- stav **víry** (belief - tj. i *mínění, přesvědčení*) - nedefinuje, prý intuitivně známý
 - emocionálně : klidný a příjemný
- Alexander **Bain** (skots. psycholog) - navrhl za znak / kritérium víry (tj. ideje, v níž věříme, oproti jiným ideám naší mysli) odhodlání jednat na jejím základě
- **Peirce** to převzal, s obměnou - ztotožnil víru s odhodláním jednat
- P : obsah víry, ať je vyjádřena v jakékoli formě, se vyčerpává akcí, kt. je ochoten provést věřící subjekt
- myšlení tak má pouze pomocnou fkcí, v poměru k činnosti (např. if dva lidé zastávají navenek růz. přesvědčení či vyznání víry, jsou však odhodláni jednat na jejich základě stejným způsobem, pak mezi jejich přesvědčením není žádný rozdíl
- víra je tedy ochota jednat zvláštním, osobitým způsobem
- pokud je stálá a činnost se vyvíjí pravidelně, je víra vědomý zvyk jednat urč. způsobem
- aktivita zvířat se řídí instinkty, x aktivita lidí zvyky, kt. se ve vědomí projevují jako víra (čl. je hrstí zvyků)

- člověk se snaží za každou cenu zbavit se nepříjemného stavu pochybností a dosáhnout příjemného a klidného stavu víry
- přechod od prvního k druhému stavu je **zkoumání**, výzkum, kt. se uskutečňuje myšlením, dokonce se s ním ztotožňuje
- **myšlení** má jedinou funkci – dosáhnout stále, pevné víry, jakmile se to stane, činnost myšlení zaniká, jiný účel totiž už nemá
- myšlení je tedy zaměřeno výlučně na uspokojování nepoznatelného zájmu, je úsilím o klid
- čl. je plně uspokojen, dosáhne-li stále víry bez ohledu na to, je-li tato víra pravdivá / lživá
- vznikla-li u člověka pevná víra, pokládá ji zcela určitě za pravdivou

- PRAGM se staví jen proti materialistic. pojetí poznání a pravdy a nabízí jiný výklad
- kritizuje ovšem poznání jako odraz nezávislé reality a pravdy jako shody (ideje, teorie, výroky atd.) se skutečností
- **sblíží se** tedy poznávací a hodnotící činnost, nezřídka ztotožněné

- otázka, jak nejlépe uspokojit hlavní intelektuál. zájem člověka – dosáhnout pevné víry

- P. zkoumá **několik metod** :
 - metoda vytrvalosti
 - metoda autority
 - apriorní metoda
 - v ědecká met.

- volba způsobu, jak utvrdit víru, je v zásadě naprosto lhostejná
- takový způsob by však neměl být individuální, ale sociální, aby tak byla zajištěna jednotná víra (totiž neúčinnější)
- → P. dává **přednost** vědecké metodě, kt. podle jeho df. spočívá v předpokladu existence nezávislé reality určující naší víru přičemž tato víra s ní má být v souladu

- P. prý nespokojen však se subjektivistickým výkladem pravdy (a pravdy jako činnosti, kt. nás vede k cíli)
- věda sice nemůže neusilovat o objektivní pravdu, ale pravdu nechce uznat jako shodu s objektiv. skutečností
- pojem pravdy třeba definovat v termínech pochybování a víry, jinak nemá smysl
- pravda totožná s vírou, avšak sama tato víra má být ne-osobní, kolektivní, společná (osobní nemají ve vědě co poh1)
- pravda je tedy "společná donucující víra" , takové vyznání víry, k němuž by nutně dospěli všichni kompetentní badatelé, kdyby výzkumný proces trval věčně
- prý jej to vzdálilo od PRAGM., nepřijato žádným následovníkem
- v teorii pochybování a víry však zárodečně obsaženo jak Jamesovo učení o vůli k víře, tak i D's o problematické situaci
- **P's teorie významu** se převážně uznává za PRAGM.ckou teorii, ale ne úplně jednotně vykládána

- Ch.S.P. jeden z prvních FILs, kt. se zabývali problémem významu
- řešil jej prý prostě, převzal zákl. ideu Berkeleyho, dodal jí dynamičnosti tím, že ji doplnil myšlenkou efektivního jednání, a vyjádřil ji v modernějších termínech

Berkeley - *Být znamená být vnímán. (Být znamená být ve vjemu.)*

- P. nemluví o metafyzic. termínu *bytí*, *být* , ale mluví o **významu** neboli **obsahu pojmu** (prý pozitivisticky zabarveno)
- význam představ o růz. objektech se spatřuje v oněch praktických důsledcích, kt. lze od nich očekávat
- **Peirceův princip** :

"Zkoumejte, jaké jsou ony praktické důsledky, které, jak předpokládáme, může mít objekt našeho chápání. Pochopení všech těchto důsledků pak také znamená úplné pochopení objektu."

- praktické důsledky =
 1. smyslové důsledky / počítky
 2. ty navyklé akty, jež daná představa či pojem vyvolává

- P's příklad - pojem "**tvrdý**"
 - aplikace tohoto pojmu na každou věc předpokládá, že žádný pokus poškrábat ji neskončí úspěšně
 - z toho → pojem neoznačuje vlastnost, kterou má věc pro svou zvláštní fyzikální strukturu, ale určitý smyslový výsledek, kt. se dostavuje, jakmile byla vykonána určitá činnost
 - → diamant lze definovat jako tvrdý, popřípadě nazvat tvrdým, protože se ukázalo, že žádný jiný nerost není s to jej poškrábat

- námítka : je zřejmé, že Pierce **zaměňuje** způsob, jímž se dovídáme o zkoumané vlastnosti věci, se samou touto vlastností
- když mluví o jakékoli látce, předmětu, jevu, má na mysli výlučně ony smyslové důsledky, kt. lze získat od daného objektu
- to je význam PRAGM. tvrzení, že představou o smyslových důsledcích spjatých s určitými akcemi se plně vyčerpává obsah představy o objektu
- Peirce si byl vědom prý absurdit, do kterých by se důsledným uplatňováním tohoto principu dostal a neustále upravoval svou doktrínu
- P's FIL je subjektivně idealistická (**Sověti**) - podle něj je člověk tak pohlcen světem vlastní zkušenosti a aktivity, že se jeho zájmy zcela omezují na tuto sféru

- "Člověk je tak uzavřen v hranicích své potenciální zkušenosti a jeho rozum je tak omezen na funkci nástroje jeho potřeb, že nemůže ani v nejmenší míře zamýšlet cokoli, čím by překročil tyto hranice."
 - P : "Můj princip není nic jiného, než jakési logické evangelium znamenající nezformulovanou metodu, jíž se řídil Berkeley."
 - v rámci svého PRAGM vycházel P. z toho, že člověk se může obejít bez vědění a že mu stačí víra, aby se vyrovnal se všemi akcemi, jež musí vykonat
 - základní ideje Peirceova PRAGM se pokusil rozvinout WJ a zvláště JD
-

William James (1842 – 1910)

- vůbec první skutečný US filosof, začínal však jako fyziolog, přednášel psycho. na Harvardu
- psychologem, bratr Henryho J. (spis.), první vytvořil psychol. laboratoř v USA (chápal PS. jako samostat. disciplínu)
- hl. díla

<i>Principy psychologie</i>	- 2sv, mezinárodní věhlas (1890)
<i>Knižka o pragmatismu</i>	- nový název pro něk. staré principy FIL.
<i>Druhy náboženské zkušenosti</i>	- aplikace prag. principů na nábožens. pravdy
<i>Pluralistické univerzum</i>	
<i>Úvahy o radikálním empirismu</i>	(posmrtně)

- hl. principy Jamesovy filosofie
- označoval svou FIL jako **radikální empirismus** (RE)
- PRAGM považoval hl. za **metodu** řešení filosofických obtíží a za **teorii pravdy**, ale v podstatě je RE obec. filos. předpokladem PRAGM
- jako psycholog považoval duševní život osobnosti za alfu a omegu svých FIL úvah
- fil. problémy se pokoušel řešit z hlediska izolované osobnosti a jejích zájmů i potřeb
- nezajímal jej jejich objektivní obsah, ale jen to, co se nějak dotýkalo subjektu, co se děje ve **vědomí subjektu**
- zkoumání přírody (ač se prakticky může ukázat velmi potřebné a užitečné) nemá k chápání FIL problémů žádný vztah

1. aspekt RE - fenomenologický

- jediným tématem FIL (dle WJ) je to vymežitelné v termínech zkušenosti, **zkušenost** je ústřední pojem RE
- klade důraz na jedince a preferuje část před celkem
- nelze uznat žádnou myšlenku a prvek, které nejsou bezprostředně zakoušeny
- ale (to už za Huma) také nemůže vyloučit žádnou vlastnost
- x Humovi učinil tématem poznání atomizované vjemy a vztahy dodal
- x J - i samotné vztahy (podobnosti, příčinnosti, změny) jsou předmětem naší zkušenosti, zakoušíme je, nedodáváme teprve
- x K - J - zkušenost chápána radikálně tak, že zahrnuje všechno, s čím přicházíme do styku
- jedinou skutečností, kterou J. uznává, je skutečnost této zkušenosti, neexistuje nic kromě zkušenosti
- svět je čistá zkušenost, poskytuje materiál naší percepci
- zkušenost jako souhrn prožitků existuje, ať je vnitřní nebo vnější (co do původu)
- zkuš. ve svém základě = **proud vědomí**, tok zkušenosti (není atomizovaný) - jednotný (u Bergsona *durée* - trvání)
- zk. jako proud vědomí, prožitků zahrnuje nejen počítky, ale i jakékoli pocity, emocionální stavy, volní podněty, nálady atdp.

Ernst Mach - fyzik

- bylo by možné vysvětlit svět na základě neutrálního pole počítků, kt. se podle způsobu svého seřazení stávají fyzickou nebo psychickou zkušeností
- x **WJ** - věci nejsou dány jako něco určitého ve zkušenosti, která se jeví jako neuspořádaný, chaotický proud počítků, ale vybírá, odděluje či "vystřihává" je z ní sám subjekt svým volním úsilím
- monismus
- **Husserl** také na čistou zkušenost = svět přišel
- ve zkušenosti WJ zdůrazňuje především **počítky** - základem / materiálem skutečnosti obklopující člověka
- "Počítky se nám neodbytně vnucují, třebaže přicházejí neznámo odkud."
- tvoří onu látku, z níž se skládá značná část světa či reality
- kromě počítků zahrnuje realita ještě 2 další rovnoprávné součásti
- **vztahy** - nejsou do zkušenosti vnášeny zvenčí, ale existují právě tak, jako existují počítky
- **souhrn** oněch pravd, které vyslovujeme o prvních dvou částech
- podle WJ jsou všechny tyto složky reality jen částmi jedné a téže zkušenosti neboli proudu vědomí
- James se tak řadí k Berkeleymu, Humovi a Machovi (**senzualismus**), protože u něj základ zkuš. = počítky
- WJ : role vůle subjektu ve vybírání si počítků, volní úsilí (x Machovi)
- **volní princip** (vždy spjat s aktivitou) má tedy ve zkuš. **rozhodující** úlohu, **VOLUNTARISMUS**
- "Volnímu prvku naší přirozenosti přísluší převaha jak nad prvkem poznávacím, tak i smyslovým, neboli, prostěji řečeno, vnímání a myšlení existují pouze v zájmu našich volních aktů."
- "Co nazýváme **věci** ? Zřejmě je to otázka naší naprosté libovůle, neboť podle svých potřeb vybíráme cokoli, podobně jako si volíme souhvězdí."

- tato svévole však není absolutní, je podřízena **cíli**, protože čl. je bytost, kt. jedná cílevědomě a kt. si cíle klade
- znak vědomí je právě ve schopnosti klást cíle a volit prostředky k jejich dosažení (v tom také fkece myšlení)
- tak přesto, že empirický materiál jako proud počitků je nám dán, všechnu konkrétní, určitou skutečnost vytváříme sami
- jak se podle WJ **vytváří realita** ?
- pro WJ není člověk součástí přírody ani její silou, ale čímsi od ní v zásadě rozdílným, je to osobnost, kt. má sebevědomí, vůli
- pracovní proces je třeba považovat za lidsk. aktivitu zaměřenou na dosahování jistých počitků, prožitků aj.
- lids. činnost pro WJ znamená subjektivní proces dosahování cíle
- James prý chápe vytváření reality pouze jako změnu lids. vnímání této reality, vztahu k ní (Sověti)

"Vezměme např. naše počítky. **Fakt**, že existují, samozřejmě nepodléhá naší kontrole. Závisí však na našich osobních zájmech, kterým z nich věnujeme pozornost, kterých si všímáme a kt. prosazujeme ve svých závěrech. A podle toho, na co klademe důraz, vznikají zcela rozdílné formulace pravdy. Rozdílné čteme jedny a tytéž fakty. 'Waterloo' . . . znamená pro Angličana 'vítězství', kdežto pro Francouze 'porážku' . . . A tak naše výroky o skutečnosti jsou závislé na zorném úhlu, do něhož ji stavíme. **Faktický stav** (the that) skutečnosti patří jí ; avšak její **obsah** (the what) závisí na **volbě** (the which), a volba je závislá na nás . . . Skutečnost je nemá, nevypovídá nic o sobě. My mluvíme za ni."

- tak můžeme mluvit za ni cokoli, protože vesmír je naprosto tvárný materiál a "ochotně snáší lidsk. násilí" .

"Proud smyslové zkušenosti dělíme svévolně na věci. Vytváříme subjekty jak našich pravdivých, tak i lživých soudů. Vytváříme však také predikáty."

- podle WJ konkrétnost a určitost reality vychází ze **soudů** či **výroků** o počítech, tj. z **pravd** (realita není bez počitků, ale její konkrétnost až z našich soudů)
- čl. vnímá svět skrze systém pravd, jež vypovídá o tomto světě, pravdy vytváří on sám
- "vytváření pravdy" splývá tedy s "vytvářením reality" (aspoň jak Sověti říkají...)
- je to prý v tomto bodě jediné shodné stanovisko PRAGM a **novokantovství**

2. aspekt RadEmp

- svět je neredukovatelně pluralistický
- zkušenost = vše, co se jeví, zahrnuje SUBJEKT i OBJEKT (chtějí odstarnit tento dualismus)
- WJ si je vědom toho, že **poznání** je
 - **intuitivní** (bezprostřední)
 - **pojmové** (reflektované, zprostředkované)
- **pojmové** vychází z **bezprostředního** - zde v PRAG. dochází k určité identifikaci poznávaného a myšlenky - viz myšlenka, papír - oba sou částí zkušenostního světa - myšl. je subjektivní, papír objektivní
- P = metoda rozhodnout spory o pravdu = je metodou pravdy
- PRAGMATIC.metoda - odvozena z praxe vědců, met. rozhodnutí o růz. metafyzic. tvrzeních
- např. svoboda x determinismus - ale jak to rozhodnout ? spekulacemi ne !
- rozhodnutí musí být založeno na praktickém odvození důsledků
- jaké jsou rozdíly mezi dvěma pozicemi sporu - změnilo by se něco na práci vědce, jestliže je materialista, nebo idealista, svoboda / determinace ?
- ne ! tento spor nemá žádné praktické důsledky - ale → jestli má nějaké praktic. důsledky, pak je to věc jiná
- jestliže náboženství, metafyzické pozice atd. (ať protichůdné) – má nějaký smysl pro danou osobu – jestli jí (osobě) přináší určité praktické důsledky, výsledky, (nábožen. = zábradlí) – není možné osobě toto brát, čili PRAGM. je vysoce tolerantní
- diskutovat lze, ne brát násilně někomu něco

UTILITARIANISMUS - blaho individua je blahem celé společnosti (každého člena)
- všichni mají **týž** nárok na toto blaho → nelze upírat si tento nárok na blaho navzájem
- není tedy nutné vykládat sobecky

NOMINALISMUS - další rys PRAG. , J. preferuje jednotliviny, jednotlivce → má blízko k LIBERALISMU
- je realistou

• PRAVDA - teorie pravdy

- pravda je výrok, ovšem ne každý (něk. může být nepravdivý, ne totožný s pravdou → kritérium)
- pravda netkví v ideji, ale idea se (vlivem okolností) stává pravdivou
- pravda je tedy proces, dosahuje se jí v dlouhé perspektivě (viz **Peirce** - teorie překonávání omylu)
- **x James** : činnost, kt. se dostáváme ke skutečnosti, není cílem, ale prostředkem k určitému životnímu uspokojení
- jsme schopni využívat skutečnosti pro praktické účely - tedy pravdivé ideje jsou užitečné (neznamená to obrátit !!!)
- pravda je tedy jako určitý druh dobra, J. neodmítá potvrzování pravdy fakty
- WJ staví **proti adekvátní** teorii pravdy **teorii kopírování**
- mění slovo "pravda" v kategorii hodnocení, zbavuje ji gnoseologic. významu
- pravda = df odrůda blaha, je jednou z "pracovních hodnot ve zkušenosti"
- pravda = idea, která nejlépe funguje, vede k úspěchu, přináší užitek a uspokojení
- pravda je to, co je "výhodné ve způsobu našeho myšlení"
- pro WJ (jako pro Peirce) je **pravda** také **víra**, ale taková, která se osvědčuje
- pravda je to, v co má člověk věřit
- a protože (WJ) nahrazuje realitu, zastupuje ji, staví se na její místo, je i sama realita předmětem víry

- Peirce i James chtěli vytvořit FIL v soulase s novým vědec. duchem konce 19.stol. / zač. 20.stol.
- jsou ochotni (Jam. - náboženství) akceptovat některé metafyzické postoje
- (Sověti) Jamesova koncepce pravdy u dneš. pragmatiků spíše neoblíbená, raději Peirceovu a Deweyho

• doktrína o "vůli k víře"

- autorem, jedna z metod utvrzování víry, jak je popsal Peirce (m. vytrvalosti)
- spočívá v tom, že se čl. vytrvale řídí názory, jež si oblíbil, o nichž se nepochybuje a jež zajišťují duševní klid
- James tuto Peirceovu ideu využil ke zdůvodnění náboženské víry
- WJ chápe rozpor věda – náboženství (racion. důkaz boha není možný)
- přitom hluboce přesvědčen, že nábožen. víra odpovídá nejhlubším, niterným potřebám člověka, že jedině ona je schopna zajistit, aby se choval morálně
- podstata nábožen. chápání světa (WJ) je ve víře v "možnost prožívat spojení s čímsi širším, než je naše osobnost, a nacházet v tomto spojení hluboký duševní klid"
- víra předpokládá nejen stav duševního klidu, ale i odhodlání k činu, jen takováto náboženskomravní víra pak může zajistit morální chování člověka
- otázka jak zdůvodnit takovou víru nabývá životního významu
- WJ chápe, že nelze uvést žádné logické, kosmologické ani jiné racionální důvody ve prospěch víry
- takovým důvodem může být emocionální přirozenost člověka, potřeba lids. Já
- → psychologické zdůvodnění náboženství
- **princip "vůle věřit"** : "Naše emocionální přirozenost má nejen zákonné právo, ale i povinnost volit mezi dvěma úkoly pokaždé, kdy je tato volba skutečná a svou povahou neřešitelná na intelektuálním základě."
- **víra v Boha** se jednoduše zdůvodňuje přáním věřit
- vůle člověka určuje nejen obraz empirického, smyslového světa, ale i samu existenci světa nadsmyslového
- z jedné strany nesporné, že existuje nábožen. zkušenost, v níž něk. lidé prožívají přítomnost božstva a styk s ním neméně živě a silně než přítomnost jiných lidí a věcí
- a protože zkušenost znamená pro J. realitu, jak lze potom pochybovat o existenci toho, co se v této zkušenosti prožívá ?
- z druhé strany WJ soudí, že nábož. víra mění život i chování čl., tj. má následky (dokonce blahodárné) → je tedy pravdivá

"Podle zásad pragmatismu je hypotéza o bohu pravdivá, slouží-li uspokojivě v nejširším smyslu slova. A . . . zkušenost svědčí, že nám skutečně slouží. . . ."

- **náboženství** je užitečné hl. v emocionálním uspokojení : Lnábo. činí člověku snadným a radostným to, co je pro něho za jiných okolností jařmem drsné nutnosti."
- dodává mu jistoty, že nakonec všechno dobře dopadne, dává mu pocit míru a harmonie, utvrzení života, a to i když se vnější okolnosti nijak nezměnily
- těm, kdo jsou v životě šťastnější, náboženství ulehčuje svědomí ; poskytuje jim "morální prázdniny", dovoluje kochat se životem a nemyslet na hoře a zlo, jichž je svět plný : je tu přece bůh, a ten se stará o nešťastné – je to jeho věc.

/ Störig /

- Jamesova df PRAGM : postoj, kt. odhlíží od prvních věcí, principů, kategorií a domnělých nutností a obrací se k posledním v ěcem, k plodům, výsledkům a faktům
- "**pravdivé** je to, co se osvědčuje svými praktickými důsledky "
- "logika a kázání nikoho nepřesvědčí, noční mlhy pronikají do mé duše hlouběji . . . Zkoumám tedy znovu filosofie a různá náboženství. Možná, že se dobře osvědčují v posluchárně, ale nikdy pod oblačným nebem, v širé krajině a na březích plynoucích vod."
- totéž platí o **nábo** - "Kdyby existovala taková představa, že víra v ni by nás vedla k lepšímu způsobu života, pak by pro nás vskutku bylo lepší v tuto představu věřit, pokud ovšem tato víra není v rozporu s jinými, vyššími zájmy života."
- je to naprostý protiklad chápání pravdy jako ~~adequatio intellectus et rei~~ (celá dosavadní západ. FIL včetně Kanta)

Tři další důlež. rysy J's myšlení

- **dynamismus** - svět není nic hotového, je to ustavičné dění, i naše myšlení je proud, plynutí, systém vztahů
- **pluralismus** (název od J) - svět nelze vyložit z jediného principu - není univerzum, ale **multi-univerzum**
 - čl. má spoluurčovat, nejlepš. nábož. polyteismus - skuteč. nábo. lidu
- **skeptická nepředpojatost** - lids. zkušenost ve veškerenstvu není nejvyšší možnou formou zkušenosti
 - (Jsme v ůči světu jako kočky a pejskové v našich knihovnách - účastníme se jevů, o jejichž významu nemáme ani potuchu)
- jen tangenciálně a přechodně se dotýkáme spleťtého běhu dějin

John Dewey (1859 - 1952)

- patří k mladší generaci prag-s, nejznámější prag. amer. filosof 20.stol., symbolem této FIL
- psal o všem možném - od psychologie až po politiku, od logiky až po estetiku
- nejprve věhlas jako pedagog, teoretik a propagátor tzv. pokrokové výuky
- původně trochu hegelian, ale pak se jej spíše vzdával (chápal ho totiž kvůli evoluční teorii Darwina - vývoj)
- Darwinova teorie u amer. prag-s hodně diskutována, Dewey si ji zachoval jako evoluč. myšlenku v podobě - kulturní prostředí je schopno utvářet intelektuální postoje jedince

Studie v etice

Demokracie a výchova

Logika, teorie bádání

Problémy člověka

Rekonstrukce ve filosofii - soubor přednášek,

1. co je FIL ?

- jeho pohled na FIL : v běžném pojetí spojena s čistými idejemi a vědou, ale FIL pro D. hl. spíše poezií a dramatem > vědou
- nehledá intelektuální odpovědi na intelektuální otázky, ale vyplývá z kulturního prostředí člověka
- FIL ve 20.stol. má fci světového názoru, uspokojuje určité emotivní potřeby čl.
- je určitou odpovědí na otázky, které jsou člověku životně důležité
- klasic. FIL. chtěla rozumovými metodami zdůvodnit něj. tradiční zvyky - měla vytěžít podstatné zdravé jádro z tradičních věr minulosti
- velké filos. systémy nejsou prosty předsudců. ducha tradičních věr (iracionalita se v nich překrývá přísně logickou formou)
- tradiční metafyzika založena na negaci vědy
- FIL se domnívala, že jejím úkolem je objasňovat to za skutečností světa, že má ještě jiné poznání > pozitivistické vědy
- D's fil. vlastně **naturalistická**

ANTINATURALISMUS - postoj, kt. brání aplikovat vědec. metody na zkoumání lids. životního (soc.) prostředí

- námitka - naturalismus prý **redukcionistický** (nemusí být - D.)

D : FIL. se musí reflektivně vypořádat s vědou současnosti a přispět tak k budování nové FIL

- není intelektuální, je to normální lids. činnost zabývající se společností, za poslání má přispět k zlepšení vztahů ve společnosti a k maximalizaci štěstí

2. metoda bádání : FIL (D) = intelektuální vyjádření ideálů a aspirací dané doby

- také logika je zaměřena na praktický cíl (už Bacon - ovládnout přírodu poznáním jejích principů)
- cílem zkoumání (vědec. činnosti člověka) je vědecké řešení problému
- ruku v ruce šel tehdy v USA s pragmatismem **BEHAVIORISMUS**
- myšlení = způsob reagování na vzniklou problémovou situaci (je jim vzdálená představa substance, duše)
- hledáme prostředky k praktickému cíli - poznání není čisté - teoretické chápání skutečnosti - jde o racionální postup, ne intelektuální pohled

Poznání není shoda se skutečností - ale poznávaný předmět je naší konstrukcí, aktivně působíme při poznávání na přírodu

→ vede k **operativnímu pojetí vědec. metody**

Bridgeman - operacionalista : délka ne abstraktní pojem, ale operace, kdy vememe metr a změříme ji

D - ano, a takto třeba chápat i logiku a matematiku

ideje = plán operací

pojem = symbol operací

lidé = určité nástroje - jde tu o **INSTRUMENTALISMUS**

poznání = jisté jednání

3. oblast D's bádání - **teorie hodnot**

- poznání má být zakořeněno v životě společnosti, je instrumentem, kt. slouží k řízení lids. věcí, dosahování lids. cílů

- nesmí se starat o něj. věčné, otažitě Bytí → vyplývá z toho D's teorie hodnot

- **dvě teorie hodnot** a) teorie věčných hodnot - existují jisté hodnoty, kt. jsou dobré jenom pro vždy,
/ eg. poslušnost věčnému bytí atd. /

b) hodnoty spojené s **EMPIRISMEM**, s konkrétními hodnotami (**D. preferuje**)

- vědění plynoucí ze zkušenosti se vztahuje na budoucí jednání, poznávání je **prospektivní**
- to hodnotné m užijeme poznat z vědec. metod a vědění → výsledek **naturalistická (věd.) etika**
- hodnoty neodkrýváme hotové (nejsou věčné), tvoříme je v našem jednání, vnášíme je do života
- východisko jednoho se m užije stáť prostředkem k zlepšení dalším
- sv ět je zlepšitelný, to dnes je lepší než včera a zítra může být lepší než dnes - **MELIORISMUS**
x pevné (absolutní) cíle - čl. se neubrání zpyšnění a vzpupnosti
- rozhodující není p řiblížit se víc a víc věčné ideji
- dokonalost - neustálá meta, jak neustále zlepšovat své žití, zlo ≠ metafyzic., nábožen. problémem
- FIL má poslání stále činit život lidí lepší
- etický ideál MELIOR. m užije naplnit jen **demokracie**, v dem. jsou si všichni rovni (rasy, vyznání)
- ideálem MELIORISMU je zlepšení pro všechny , ≠ to abstraktní ideál, ale neustálé uskutečňování

/ Störrig /

- D. je ještě američtější pragmatik než James
- hl. významný, sociálně orientovaný reformátor pedagogiky (*Demokracie a výchova*) - dodnes silný vliv na amer. pedagogiku
- D. není vůbec náboženský (x Jamesovi), obrací se cele k přírodním vědám a praktické zkušenosti
- vymyčuje vše, co jejich hranice přesahuje
- myšlení je nástrojem jednání, myšlenky mají pouze instrumentální hodnotu
- → D's FIL nazývána INSTRUMENTALISMUS
- růst, vývoj - D's klíčová slova pro nazírání světa
- měřítkem i v etice, cílem života není dokonalost jako poslední cíl, ale stále postupující proces zdokonalování, zrání a zušlechťování
- v centru pozornosti **život**

/Sověti/

- centrální a univerzálně použitelný u D je **pojem zkušenost** (patří do ní všechno, je jako život)
- i nesrovnatelné věci jsou si rovné jakožto **fakty vědomí**
- zkuš. je všechno, co se může stát obsahem vědomí
- slovo "zkušenost" v běžném použití předpokládá vědomí vnímajícího, cítícího, prožívajícího subjektu (subj. se zkušeností)
- D. užívá tohoto pojmu v paradoxně neosobní aplikaci, jak zavedli pozitivisté (Avenarius) a novohegelovci (Bradley, Royce)
- D's zkušenost je v gnoseologické rovině stále týměž "proudem vědomí"
- rozdíl x WJ
- D : dodává zkušenosti větší dynamičnost, neboť do ní zahrnuje celou sféru aktivní činnosti člověka důležité pro život, avšak jeho pojetí si všímá výlučně její subjektivní stránky
- D. mluví o rekonstrukci zkušenosti, jejím zlepšování, rozšiřování a zdokonalování
- jeho FIL. je FIL. pokroku, jeho termín zní "**FIL růstu**"
- **růst** je slovo nezátížené žádnými asociacemi, je dostatečně empirický a nezávazný
- **zkušenost** se rekonstruuje a roste mimo jakoukoli zákonitost, jako následek volního úsilí jednotlivých lidí
- jaký bude výsledek tohoto úsilí, nemůže říci nikdo
- zatímco pro WJ byla vzorem empirie náboženská a mravní zkušenost, pro D. je to spíše zkuš. mravní a politická
- podle D. se v naší době objevila **roztržka** mezi dvěma formami či typy aktivity lidí, neboli jejich zkušenosti
- na jedné straně věda a její užití v technologii, s jejíž pomocí bylo dosaženo obrovských praktic. úspěchů, spolehlivých a funkčně schopných (prokázaly to)
- na druhé straně je to oblast sociálního života : majetkové rozpory, války, konflikty, úpadek mravů atd.
- jiným výrazem této roztržky rozdíl mezi úspěchy neosobní a k lidem lhostejné vědy – s lidskými hodnotami
- D. : jde právě o to, aby se metoda, kt. se osvědčila ve vědě, aplikovala na lids., sociální problémy, aby se řešení těchto problémů neřídilo náhodou, autoritou, efekty či osobními zájmy, ale rozumem, intelektem
- D. chce překonat i **propast** mezi vědou a hodnotami a přivést je k jejich jednotě, o níž se domnívá, že je možná
- D. předpokládal, že demokratická společnost – tj. USA – bude s to dát na jeho rady a začne se řídit rozumem, přičemž využije jím objevené metody rekonstrukce a zdokonalování zkušenosti
- v D's pojetí se zkušenost utváří z problematických situací, plynule následujících za sebou
- **problematická situace** je ústředním pojmem D's INSTRUMENTALISMU - pokusy o syntézu něk. idejí WJ a Peirce
- D sdílí J's názor, že pojmy a kategorie jsou nástroje sloužící k dosahování cílů
- slouží tedy jednak k překonávání pochybnosti, jednak k tomu, aby byla získána víra, tj. ochota či návyk jednat, což Peirce pokládal za jediný úkol myšlení
- brzděná, odkládaná činnost, jejímž psycholog. výrazem je stav pochybování, je podstatou problematické situace, kt. D. nazývá také pochybnou a neurčitou
- přechod od stavu pochybování k stavu víry se D. jeví jako přechod nebo přeměna neurčitě, pochybné či problematické situace v situaci určitou, vyřešenou
- právě touto cestou (D) postupuje rekonstrukce a zdokonalování lids. zkušenosti
- úkolem instrumentalismu, popř. instrum. logiky, je popsat tento postup a navrhnout racionální metodu této přeměny
- až do nástupu pragmatismu se za hlavní fkeci myšlení považovala poznávací činnost
- Peirce prohlásil, že jediná fkece myšlení tkví v přechodu od pochybování k víře
- takový přechod označil jako výzkum a D. s ním souhlasil
- proto všechno to, co se dříve nazývalo poznáním či poznávací činností, se pojednou objevilo jako "zkoumání" a mělo být interpretováno v příslušných termínech (pokus D's)
- teorii poznání vystřídala teorie zkoumání
- tradič. pojmy teorie poznání (subjekt, objekt, realita apod.) odhozeny
- zůstal termín "pravda", avšak jeho význam se změnil k nepoznání (viz výše, WJ)
- proces zkoumání neboli proces přetváření problematické situace v situaci určitou prochází podle D. **řadou etap**
- zprvu vzniká vědomí jakýchsi obtíží, vyvolávané zábranami či průtahy v činnosti (chodec na rozcestí nevěda kam jít) nebo jinou příčinou (eg. v zorném poli se objeví předmět, jehož účel je nepochopitelný)
- pak se dostavuje uvědomění toho, co vlastně vyvolalo nesnáze, tj. uvědomění problému

- nato se začíná hledat jeho řešení, volí se varianta / varianty, jež se zdá nejlepší
- dále následují pokusy o ověření zvolené hypotézy, a to tak, že se prozkoumají její možné důsledky
- výzkum končí tím, že se rozhodne o definitivním řešení problému
- jazyková formulace řešení pak dodává název pravda
- pokud jde o **místo pravdy** v procesu zkoumání, vymezuje se jako jeho zakončení, pokud pak jde o její význam – jako "užitečnost"
- tot' vše
- D's apologeti se snaží vysunout do popředí **myšlenku experimentálního ověření** vytčené hypotézy a spatřují v ní shodu D'= s metody s metodou novodobé vědy
- D. skutečně často mluví o experimentování a o nutnosti jeho aplikace ve všech oblastech zkušenosti, ve všech sférách života
- je třeba jednat a nespolehat se na autoritu, na zaujaté apriorní ideje, na náhodu atd.
- je třeba hledat nejlepší způsoby a varianty, zkoumat je a ověřovat, volit z nich ty nejefektivnější,
- je třeba činit zdůvodněná rozhodnutí, tj. řídit se rozumem
- svobodné, velkorysé experimentování - D - je podstata demokracie, demokr. společnosti
- vzhledem k tomu, že experiment je vždy konkrétní, přesně určený v prostoru i čase, vyžaduje instrumentální metoda, abychom se zabývali pouze daným, konkrétním problémem a měli na zřeteli pouze nejbližší cíl
- jaký má být experiment ? (pokusy a omyly / se musí exp. opírat o dosavadní znalosti a vést k novým ?)
- D's pochybná situace není nic jiného než Peirceův stav pochybování a řeší se dosažením pevné víry
- P. však přikládá význam hl. psychologickým stavům subjektu a konkrétní obsah pochybování ponechává v pozadí
- klade D. hl. důraz právě na tento **konkrétní obsah**, kt. se chápe jako **problém k řešení**
- osobní, subjektivní stav pochybnosti nahrazuje neosobní pochybnou situací (nejde tedy o to, že někdo pochybuje nebo zakouší stav pochybnosti, ale o to, že sama situace **jako taková** je pochybná
- nejde o to, že někdo narazil na jistý problém, kt. musí řešit, ale o to, že problém představuje sama problematická situace
- proto ani nalezené řešení problému nemá polde D pouze uspokojovat člověka, kt. se ocitl v problematické situaci, ale má být uspokojivé z hlediska podmínek samého problému
- D neustále zdůrazňuje toto **rozlišování mezi** pochybováním – pochybností
uspokojením – uspokojivostí
- prý hlavní záštita proti obvinění ze subjektivismu
- otázka, jak vyčlenit problém v čisté podobě a jak jej zkoumat nezávisle na pochybujícím, kolísajícím subjektu plně oprávněná
- D. však popírá možnost poznání i samu existenci jakékoli reality, jež by předcházela "zkoumání"
- pak prý lze ale problematic. situaci vystihnout jedině v subjektivních termínech
- taková situace je neurčitá, prý je to pravda i v doslovném smyslu (Sověti)
- nelze jí připisovat žádné **objektivní** rysy, protože "zkoumání" podle D. neodhaluje, "nekopíruje" realitu, ale přetváří ji, tvoří ji jako něco určitého
- každá určitost je tak výsledkem zkoumání, v němž není nic dáno kromě stavu pochybností, prožívání nesnáží atd.
- D. zde prý má blíž k novokantovcům > WJ
- vědec, pojmy, principy, zákony, používané k formulaci a ověřování hypotéz, mají jen **instrumentální, pomocný význam**
- poznávacího významu pozbývá i pravda, v níž se spatřuje pouze úspěšné řešení daného konkrétního problému
- protože "realita" vznikající v procesu tohoto řešení se zjišťuje, vymezuje, popř. konstituuje pravdou, má rovněž význam jen pro danou situaci
- D. - termín pravda je zatížen nežádoucími asociacemi (objektivní, absolutní) → lepší termín "**zdůvodněný výrok**"
- zd.v. = jakákoli výpověď, jež prokázala svou účinnost v aplikaci na danou situaci
- **Peirce** kritizoval prý D's práce o logice jako "výlupek nedbalého myšlení"
- dnes se prý také už neexperimentuje deweovsky naslepo, ale podle určité teorie (pro D. ale každá teorie nepřijatelná)
- zvláště sociální teorie (např. marxistická)

;

• vliv PRAGMATISMU

- na britskou fii (UTILITARISMUS)
- na N fii (Německo preferuje prakt. fii > teorii, etiku > poznáním)

Ferdinand C.S. Schiller

- naroz. v Německu, žil v Anglii, působil v USA
- pragmatický humanismus

Filosofické eseje
Studie o humanismu

- znal se s Jamesem
- upřednostňoval lids. stránku fil. úkolu
- vychází z lids. přirozenosti ("Cl. je míra všech věcí.")
- svět zůstává nepochopitelný, pokud nebereme v úvahu lids. osud
- formální logika - dosavadní logika abstrahuje od (materiálního) obsahového výroku, soudu
- význam každého tvrzení závisí na osobě, místu a času
- když oddělíme obsah od formy, ztratíme platnost soudu
- vše se musí shodovat s humanismem
- kritizuje realistické pojetí pravdy (shoda faktů o sobě a našeho poznání), jak můžeme poznat fakta, kt. je překračují
- kritizuje i idealistické pojetí pravdy - lze nedokonalými prostředky poznat něco dokonalého
- pravda je realizovatelná pouze v intelekt. kategoriích, pravda je hodnota, urč. druh dobra
- racionál. zkoumání pravdy je cílové, pravdy dosahujeme v aktivitě
- skutečnost je výtvořem poznání (vliv Hegela)
- rozlišuje **dvojí tvorbu skutečnosti**
 1. subjektivní
 2. objektivní - k tomuto ideálu směřujeme
- ad 1 - svět je postulátem, pragmatickou hodnotou
- ad 2 - myšlení působí na skutečnost v samé její existenci
- abychom disponovali skutečným věděním, mysl potřebuje skutečný svět, poznání je jednání, jednání mění skutečnost, myšlení působí na skutečnost v samé její existenci
- poznání je formováno zkušeností